

Az első világháború és következményei

1. Az első világháború kitörésének okai és előzményei:

Ferenc Ferdinánd meggyilkolása (1914. június 28.):

- Ferenc Ferdinánd, az Osztrák-Magyar Monarchia trónörököse Sarajevóban, egy hivatalos látogatás során vált merénylet áldozatává.
- A látogatás provokatívnak számított, mivel a Monarchia 1908-ban annektálta Bosznia-Hercegovinát, amelynek lakossága, különösen a szerbek, ellenségesen viszonyult az osztrák uralomhoz.
- A merényletet Gavrilo Princip, egy boszniai szerb nacionalista, a „Fekete Kéz” és az „Ifjú Bosznia” tagja hajtotta végre.

Tisza István és Ferenc József eltérő álláspontja:

- Tisza István, Magyarország miniszterelnöke kezdetben ellenezte a háborút, mivel nem látta a Monarchiát kellően felkészültnek.
- Ferenc József császár azonban Németország támogatására alapozva úgy döntött, hogy a háborút megindítják.

A Schlieffen-terv és a háború előkészítése:

- A Monarchia és Németország a korábbi villámháborús terveik alapján készültek a konfliktusra -július 23-án a Monarchia ultimátumot küldött Szerbiának, amely súlyos követeléseket tartalmazott.
- Bár Szerbia a legtöbb pontot elfogadta, az orosz támogatás bátorította a szerbeket az ellenállásra.

A háború tényleges kitörése (1914. július 28.):

- Az ultimátum elutasítása után a Monarchia hadat üzent Szerbiának.
- A háború gyorsan globális méretűvé nőtt, mivel Németország, Franciaország, Oroszország és Nagy-Britannia is bekapcsolódott.
- Japán szintén hadat üzent Németországnak, míg Törökország az ősz folyamán csatlakozott a központi hatalmakhoz.

Ez az eseménysorozat a nacionalizmus, az imperializmus és a szövetségi rendszerek együttes következménye volt, amely a világtörténelem egyik legpusztítóbb háborújához vezetett.

2. A háború kitörésének társadalmi és politikai fogadtatása

Általános lelkesedés a háború iránt:

- A háború kitörésekor szinte minden hadba lépő ország társadalmára kiterjedt az optimizmus és a háborús lelkesedés.
- Az emberek úgy hitték, hogy a felgyülemlett problémákat csak egy rövid, gyors lefolyású háború oldhatja meg.
- A többség villámháborúra számított, ami gyors győzelmet és rendeződést ígért.

A közösségi érzés és a propaganda hatása:

- A háború sokak számára a közösségi összetartozás érzését erősítette, miközben a megosztottság és az ellenségek iránti félelmeket megszüntetni látszott.
- Az ellenzők száma csekély volt: néhány pacifista, mint például Jean Jaurès francia szocialista politikus, nyíltan fellépett ellene – őt 1914-ben meg is gyilkolták, így a háború első áldozatává vált.

Kormányzati kommunikáció és mozgósítás:

- A kormányok széles körben alkalmaztak propagandát (plakátokon, újságokon keresztül), hogy igazolják a háború megindítását és fenntartsák a kezdeti lelkesedést.
- Az emberek figyelmét a harctéri győzelmekre és a nemzeti büszkeségre irányították, amely jelentősen növelte a toborzási kedvet.
- Az üzenet egyszerű és lényegre törő volt: aki előbb mozgósít, gyorsabban cselekszik, és ezzel győzni fog, hasonlóan a XIX. századi háborúkhöz.

3. Az első világháború 1914-es eseményei

Nyugati front:

- A németek a Schlieffen-terv alapján támadtak: áthaladtak Belgiumon, hogy gyorsan legyőzzék Franciaországot.
- 1914. szeptember 5–10. között zajlott a Marne-i csata, ahol a franciák megállították a németeket. Ezzel a háború gyors, villámháborús terve kudarcot vallott, és állóháború alakult ki.
- 1914 októberében a németek megpróbálták kijutni a La Manche partjára, de nem sikerült elfoglalniuk sem Párizst, sem a nyugati kikötőket.
- Az első nagy tengeri összecsapásra 1914. október 1-jén került sor Helgolandnál, ahol az angol flotta legyőzte a németeket.

Keleti front:

- A németek eredetileg arra számítottak, hogy a keleti fronton a harcok csak később kezdődnek, de Oroszország gyors mozgósítása meglepetésként érte őket.
- Az oroszok támadást indítottak Kelet-Poroszország ellen, de a németek megállították őket a Tannenbergi csatában (augusztus 26–30.) és a Mazurikavaknál (szeptember 6–15.).
- Ezzel párhuzamosan az oroszok Galíciában is támadtak, jelentős nyomást gyakorolva az Osztrák-Magyar Monarchiára.

Déli front:

- A Monarchia támadást indított Szerbia ellen Magyarország és Bosznia irányából, elfoglalták Belgrádot, de a galíciai front helyzete miatt csapatokat kellett átcsoportosítani.
- Ez lehetőséget adott a szerbeknek az ellentámadásra, amely komoly veszteségeket és visszavonulást eredményezett az Osztrák-Magyar Monarchia számára.

Az 1914-es év eseményei megmutatták, hogy a villámháborús tervek a nyugati fronton kudarcot vallottak, míg a keleti fronton és a Balkánon is komoly nehézségekkel szembesültek a központi hatalmak.

4. A villámháborútól az állóháborúig

Az állóháború kialakulása:

- A központi hatalmak villámháborúra készültek (Schlieffen-terv), azonban az oroszok gyors mozgósítása és a franciák sikeres védekezése (Marne-i csata) miatt a frontok megmerevedtek.
- A harcok lövészárkok-háborúvá alakultak, amely hosszú időre megrekesztette a hadmozdulatokat.

Jellemzői:

Gépi háború:

- A géppuska és az új fegyverek elsősorban a védekezést erősítették.
- A fronton folyamatos ellátást kellett biztosítani, mivel a sebesültek és halottak száma rendkívül magas volt.
- A pontosabb tüzérségi fegyverek is növelték a harcok pusztító hatását.

Vegyí háború:

- Mérges gázokat (például klórgáz, mustárgáz) vetettek be, amelyek sokszor halálosak voltak.
- A gázálarc megjelenése válasz volt ezek kivédésére, de nem tudta teljesen megszüntetni a fenyegetést.

Totális háború:

- A hadviselő államok minden erőforrásukat a háború szolgálatába állították, a gazdaság és a társadalom minden szintje mozgósítva lett.
- A nők szerepet kaptak a munkahelyeken, hogy pótolják a frontra vonult férfiakat.
- Bevezették a jegyrendszert, amely az árucikkek hiányát és elosztását kezelte.
- A propaganda jelentős szerepet játszott a lakosság lelkesedésének fenntartásában, gyakran a valóságtól elrugaskodott képet mutatva a háborús helyzetről.

5. Az 1915-ös év eseményei

Nyugati front:

- Az állóháború folytatódott, jelentős változás nélkül. 1915. április 22-én a németek először vetették be a harci gázt (klórgáz) a 2. yperni ütközetben, amely új szakaszt nyitott a hadviselés történetében.
- A tengeri háborúban a németek elkezdtek alkalmazni a tengeralattjárókat, amelyek torpedóikkal jelentős károkat okoztak. 1915. május 7-én elsüllyesztették a Lusitania óceánjárót, amely Amerikából tartott Európába, és 1201 ember vesztette életét.

Keleti front:

- Az orosz hadsereg hosszú ostrom után, 1915 márciusában bevette a Przemysl erődrendszerét, amely fontos stratégiai pont volt.
- A központi hatalmak ellentámadást indítottak, és Gorlicénél (1915. május 2-4.) áttörték az orosz védelmi vonalakat, majd jelentős, közel 500 km-es előrenyomulást értek el keleti irányba.

Déli front:

- Törökország: Az angolok 1915 februárjában partra szálltak a Dardanelláknál, de a török védelem nagy veszteségeket okozott nekik. A kudarc miatt az antant erőknek 1916-ban vissza kellett vonulniuk.
- Olaszország: Az olaszok az antant oldalára álltak, és 1915 májusában beléptek a háborúba. A harcok elsősorban az Isonzó folyónál zajlottak, ahol 1915 és 1917 között 12 nagyobb csatát vívtak.
- Szerbia: Bulgária hadba lépett a központi hatalmak oldalán 1915 októberében, amely általános offenzívához vezetett. A szerb ellenállás megtört, és súlyos veszteségek árán visszavonultak.

Az 1915-ös év eseményei azt mutatták, hogy a háború egyre inkább elhúzódó konfliktussá vált, új harci technológiákkal és szélesebb földrajzi kiterjedéssel. Mindhárom fronton jelentős veszteségek és stratégiai mozgások történtek, amelyek tovább formálták a háború menetét.

6. Az 1916-os év eseményei

Nyugati front:

- Verduni csata: A háború egyik leghosszabb és legvéresebb ütközete, amely 1916. február 21. és december 16. között zajlott. Több mint 550 ezer francia és 450 ezer német katona esett el vagy sebesült meg. A németek célja Verdun védelmi vonalának áttörése volt, azonban a franciák sikeresen ellenálltak.
- Somme-i csata: 1916. július 1. – november 26. között zajlott. Az antant erők Verdun tehermentesítésére indítottak offenzívát, amely során először vetettek be harckocsikat. Az ütközet szintén óriási emberveszteséggel járt.

- Jütlandi csata: 1916. május 31. – június 1. között vívták az angol és német flották között, amely a háború legnagyobb tengeri ütközete volt. Bár a németek taktikai sikert értek el, nem tudták áttörni az angol tengeri blokádot.

Keleti front:

- A nyugati front nyomásának csökkentésére az oroszok indították a Brusilov-offenzívát 1916. június 4-én, amely jelentős sikereket hozott. Az orosz csapatok áttörték az osztrák-magyar védelmet, mélyen benyomulva Galíciába.
- Románia hadba lépése: 1916. augusztus 27-én Románia az antant oldalán belépett a háborúba. Az osztrák-magyar és német csapatok azonban gyors ellentámadással elfoglalták Bukarestet 1916. december 6-án. Románia később kénytelen volt békét kötni a központi hatalmakkal.

Déli front:

- Az isonzói csaták folytatódtak, ahol 1916-ban újabb, a 6-9. ütközeteket vívták az antant és a központi hatalmak csapatai között.

Az 1916-os év eseményei jelentős veszteségeket hoztak mindkét oldal számára, ugyanakkor megmutatták a háború fokozódó mértékű elhúzódását és kimerítő jellegét.

7. A háború számokban: Az antant és a központi hatalmak összehasonlítása

Mozgósított haderő:

- Az antant hatalmai (Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország) összesen 30,7 millió katonát mozgósítottak.
- A központi hatalmak (Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia) ezzel szemben 22,3 millió főt tudtak mozgósítani.

Részarány a világ ipari termeléséből:

- Az antant országok részesedése a világ ipari termeléséből 27,9%, ami jelentős előnyt biztosított számukra a hadianyagok előállításában.
- A központi hatalmak ipari részesedése mindössze 19,2%, amely hátrányt jelentett az erőforrások és a hadiellátás szempontjából.

Részarány a világ acéltermeléséből:

- Az antant részesedése a világ acéltermeléséből 17,1%, míg a központi hatalmak részesedése valamivel magasabb, 20,2% volt.
- Ez az acél, mint stratégiai alapanyag esetében kiegyensúlyozottabb helyzetet mutatott.

Háborús kiadások:

- Az antant összesített háborús kiadásai 37,7 milliárd dollárra rúgtak (1913-as árakon), amely meghaladta a központi hatalmak 24,6 milliárd dolláros kiadásait.
- Az antant gazdasági fölénye hosszú távon előnyösebb helyzetet teremtett a háborús erőfeszítések fenntartásában.

8. Az erőviszonyok és a háború elhúzódása

Az antant gazdasági és katonai fölénye:

- Az antant hatalmak fölénye szinte minden területen megmutatkozott, legyen szó ipari, gazdasági vagy emberi erőforrásokról.
- **Ennek ellenére nem tudtak gyors, döntő győzelmet elérni, mert:**
 - A központi hatalmak önellátóak voltak és hatékonyan alkalmazkodtak a tengeri blokádhhoz.
 - Németország fejlett védelmi rendszerekkel és új tengeri hadviselési eszközökkel (pl. tengeralattjárók, aknák) próbálta ellensúlyozni a hátrányokat.

A központi hatalmak előnyei:

- Ők kezdték a támadásokat, és a kezdeményezést sokáig sikeresen tartották.
- Mozgékonyságuk és jól szervezett hadműveleteik kiemelkedőek voltak, különösen a vasúthálózat és a kiváló vezetők révén.

A hadviselés új jellege:

- A háború elhúzódott, mivel:
 - Az állóháború kialakulása megakadályozta a gyors döntést.
 - A frontok szétszabdalták a hadműveleteket, nem jöttek létre jelentős döntő csaták.
 - Az antant hatalmak nem tudták teljes mértékben összehangolni a hadműveleteiket, amely az együttműködés gyengeségeit mutatta.

Az erőviszonyok és a háborús stratégiák különbségei miatt a konfliktus sokkal tovább tartott, mint azt eredetileg várták. Az antant gazdasági fölénye hosszabb távon biztosított előnyt, de a központi hatalmak kezdeti lendülete és szervezettsége jelentős akadályt jelentett a gyors győzelemhez.

9. Az 1917-es év eseményei

Nyugati front:

- Korlátlan tengeralattjáró-háború: A németek 1917 januárjától minden ellenséges hajóra támadtak, ami jelentős veszteségeket okozott, különösen az atlanti-óceáni hajózásban.
 - A Zimmermann-távirat (Mexikónak tett német ajánlat) tovább növelte a feszültséget.
 - Ennek hatására az USA 1917. április 6-án hadat üzent a központi hatalmaknak, csatlakozva az antant oldalán.
- Az év során több jelentős csata zajlott le, mint például a 3. yperni csata (1917. július–november), ahol továbbra is állóháború maradt jellemző.
- A Cambrai-i csata (1917. november 20.) során az angolok jelentős mennyiségű tankot vetettek be, de áttörést nem értek el.

Keleti front:

- Orosz forradalom: 1917 februárjában lezajlott a polgári forradalom, amely július 1-én támadást eredményezett a keleti fronton Kerenszkij vezetésével (Kerenszkij-offenzíva).
 - Az offenzíva hamar kudarcot vallott, és az orosz hadsereg összeomlott.
 - Októberben a bolsevik forradalom győzelmével az új szovjet kormány fegyverszünetet kért, amely később béketárgyalásokhoz vezetett.

Déli front:

- Az isonzói csaták folytatódtak az olasz fronton. Az osztrák-magyar és német csapatok ellentámadása során a caporettói áttörés (1917. október 24–november 12.) kiemelkedően sikeres volt.
 - Az olasz csapatok jelentős veszteségeket szenvedtek, és visszavonultak a Piave folyóig.
- Görögország: Hosszas tárgyalások és a németbarát uralkodó lemondása után csatlakozott az antanthoz, erősítve a balkáni frontot.
- Törökország: Az angolok Mezopotámiában Bagdadot, Palesztinában Jeruzsálemet foglalták el, miközben a Dardanellákról visszavonultak.

Az 1917-es év új dimenziókat hozott a háborúba: az USA belépése növelte az antant gazdasági és katonai potenciálját, míg Oroszország kilépése gyengítette a keleti frontot. A déli fronton az osztrák-magyar sikerek átmeneti fölényt biztosítottak, de az állóháború nem változott meg jelentősen.

10. Az elhúzó dó háború hatásai

Gazdasági átalakulás:

- Át kellett állni a haditermelésre (lőszer, élelmiszer, fegyver).
- Munkaerőhiány alakult ki a harcoló férfiak miatt, amit részben a nők munkába állása enyhített.
- Jegyrendszert vezettek be az ellátás biztosítása érdekében, és elszabadult az infláció.
- Az állam egyre jobban irányította a gazdaságot (központilag vezényelt gazdaság).

Politikai változások:

- Számos országban korlátozták a szabadságjogokat (pl. gyülekezési jog).
- Nemzeti egységkormányok alakultak a háborús erőfeszítések támogatására.

Társadalmi hatások:

- Megnőtt a feszültség a társadalmi rétegek között (parasztok vs. városiak, kisiparosok vs. nagyvállalatok).
- Romlott a középrétegek helyzete, különösen Közép- és Kelet-Európában.
- A háborús nehézségek társadalmi elégedetlenséget szültek.

Propaganda szerepe:

- Az állami propaganda célja az volt, hogy fenntartsa a lelkesedést és ellenségképet építsen.
- A propaganda eszközei között szerepelt a hőstettek idealizálása, az ellenség démonizálása, és az ideológiai irányvonalak erősítése (pl. orosz „barbárság” hangsúlyozása).

Békekezdeményezések:

- 1916 novemberében IV. Károly magyar király titkos béketárgyalásokat kezdeményezett, de ezek nem vezettek sikerre.

11. Az 1918-as év eseményei

Wilson 14 pontja:

- 1918. január 8-án Wilson amerikai elnök javaslatokat tett a tartós béke megteremtésére, például:
 - Titkos diplomácia megszüntetése.
 - Tengeri hajózás szabadságának biztosítása.
 - Fegyverkezés csökkentése.
 - Nemzetiségek önrendelkezési jogának biztosítása.

Nyugati front:

- A keleti front megszűnése után a németek teljes erejükkel Franciaország ellen támadtak.
- A 2. Marne-i csatában (július 18–augusztus 6.) az antant visszaverte a németeket.
- Az antant döntő győzelme Amiens-nél (augusztus 8., „a fekete nap”) történt.

Déli front:

- A Monarchia csapatai visszavonultak a Piave folyótól, az osztrák-magyar hadsereg összeomlott.
- Padovában november 3-án aláírták a fegyverszünetet.

Balkán és Közel-Kelet:

- Bulgária: Szeptember 29-én aláírta a fegyverszünetet.
- Törökország: Október 30-án kapitulált.

A háború vége:

- Németországban forradalom tört ki, Vilmos császár lemondott.
- A fegyverszünetet 1918. november 11-én írták alá Compiègne-ben, ezzel véget ért az első világháború.

12. A békekonferencia és annak következményei (1919–1920)

A békekonferencia kezdete:

- A konferencia 1919. január 18. és 1920. január 21. között zajlott Párizsban.
- Résztvevők: A győztesek és szövetségeseik, főleg az antant hatalmai, míg a vesztes államok nem kaptak meghívást.

A „nagy négyes” szerepe:

- A konferenciát négy jelentős győztes ország dominálta:
 - Anglia: Lloyd George miniszterelnök és Balfour külügyminiszter képviselte.
 - Franciaország: George Clemenceau miniszterelnök, a „Tigris”, valamint Pichon külügyminiszter.
 - USA: Woodrow Wilson amerikai elnök és Lansing külügyminiszter.
 - Olaszország: Vittorio Orlando miniszterelnök és Sonnino külügyminiszter.
 - Japán szintén részt vett, képviselőjük Makino és Saionji bárók voltak.

„Kis győztesek” szerepe:

- Több kisebb ország is képviseltette magát, amelyek nyertek a békeszerződéseken:
 - Csehszlovákia, Lengyelország, Románia, Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, Görögország.

Hiányzók:

- Az egykori központi hatalmak és a kommunista Szovjet-Oroszország nem kaptak meghívást.
- A vesztes államok nem vehettek részt a tárgyalásokon, véleményüket nem hallgatták meg hivatalosan.

A vesztes államokra kényszerített következmények:

- El kellett fogadniuk a háborús felelősségvállalást, főként Németország számára ez rendkívül megalázó volt (pl. a versailles-i békeszerződés).
- Kötelezték őket jóvátétel fizetésére, amely súlyos gazdasági terheket jelentett.
- Csökkentették katonai lehetőségeiket:
 - Németország például csak korlátozott létszámú hadsereget és minimális fegyveres erőt tarthatott fenn.
- Területi veszteségeket szenvedtek:
 - Németország elveszítette Elzász-Lotharingiát, Lengyelország javára területeket, valamint gyarmatait is fel kellett adnia.
 - Az Osztrák-Magyar Monarchia területének jelentős része felosztásra került.

A konferencia munkája:

- A részletes tárgyalásokat 58 szakbizottság végezte.
- A konferencia főként az európai ügyekkel foglalkozott, míg a tengeri és ázsiai kérdéseket később, az 1921–1922-es washingtoni konferencián rendezték.

Hosszú távú hatások:

- A konferencia békediktátumai számos országban elégedetlenséget szültek, különösen Németországban és a központi hatalmak más tagjaiban.
- A területi átrendezések és gazdasági szankciók megalapozták a második világháború előfeltételeit.

13. Az első világháborút lezáró békék rövid összefoglalása

Németország (Versailles, 1919. június 28.):

- Területeket vesztett (Elzász-Lotharingia, Nyugat-Poroszország).
- Jóvátételt kellett fizetnie, korlátozták a fegyveres erőit.
- Megtiltották az Anschlusst és demilitarizálták a Rajna-vidéket.

Ausztria (Saint-Germain, 1919. szeptember 10.):

- Elvesztette területeit (pl. Csehország, Szudéta-vidék, Bukovina).
- Megtiltották az Anschlusst, jóvátételt kellett fizetnie.

Bulgária (Neuilly, 1919. november 27.):

- Területeket veszített Nyugat-Trákiában, jóvátételt kellett fizetnie.

Magyarország (Trianon, 1920. június 4.):

- Területeinek és lakosságának kb. kétharmadát elvesztette.

Törökország (Sevres, 1920. augusztus 10. és Lausanne, 1923. július 24.):

- Elvesztette területei nagy részét Sevres-ben.
- Lausanne-ban visszakapta Kis-Ázsiát és néhány területét.

14. Összegzés

A háború megmutatta, hogy a modern technológia és a nacionalista politika milyen mértékű pusztítást okozhat. Ugyanakkor rávilágított a nemzetközi együttműködés szükségességére is. Az első világháború egy korszak végét és egy új korszak kezdetét jelentette, amelyben a világpolitika a totális háborúk és ideológiai szembenállások irányába fordult.

Az első világháború nemcsak az emberi életben okozott példátlan veszteségeket, hanem alapvetően átalakította a világ politikai, gazdasági és társadalmi szerkezetét.

A háború során:

- Politikai átrendeződés történt:
 - Az Osztrák-Magyar Monarchia, az Oszmán Birodalom és a Német Császárság összeomlott, helyükön új nemzetállamok alakultak.
 - Megszületett a Szovjet-Oroszország, amely új ideológiai alapokra helyezte a világpolitikát.
- Új nemzetközi rend született:
 - A versailles-i békerendszer elméletileg a tartós békét célozta, de olyan sérelmeket hagyott maga után, amelyek a második világháború kitöréséhez vezettek.
 - A Népszövetség létrehozása az együttműködés eszményét erősítette, de működése korlátozott maradt.

- Gazdasági következmények:
 - A háború utáni jóvátételek és infláció gazdasági válságokat okoztak, különösen Németországban.
 - A globális kereskedelmi hálózatok átrendeződtek, miközben a háborús pusztítás helyreállítása éveket vett igénybe.
- Társadalmi változások:
 - A háború felgyorsította a nők társadalmi szerepvállalását, akik a munkában is egyre nagyobb szerepet kaptak.
 - A háborús trauma, az elveszett generáció érzése mély nyomokat hagyott a művészetekben és az irodalomban.